

slaaende Maade, hvor vigtigt det er at udbrede Kundskab i alle Samfundsklasser; havde disse Mennesker haft mindste Kjendskab til Midlerne til at forebygge Skjorbug, vilde deres Skæbne være bleven en anden.

Under helt forskellige Forhold gik to andre Ishavsfarere deres Skæbne i Møde, nemlig Kvænen Mattilas og hans Kok. Deres Skib indesluttedes tilligemed de andre norske Fartøjer den 16de September ved Greyhook paa Spitsbergens Nordkyst, ikke langt fra Mosselbay; Mattilas var en gammel, erfaren Nordhavsfarer, som havde tillbragt ikke mindre end 42 Somre deroppe og nok kunde fortjene det Navn, som Nordenskiöld giver ham, nemlig „Ishavets Veteran“. Han havde tidligere været ret velhavende, men var gjentagne Gange forlist og saa nu paa sine gamle Dage sit Skib og Sommerens Fangst, den sidste Rest af tidligere Velstand, indesluttet af Isen. Intet Under, at han følte sig fristet til at blive om Bord paa sit Skib, for at søge at frelse, hvad frelses kunde. Uheldigvis knustes Skibet snart af Isen, og den 16de November maatte de to Mænd gaa i Land, hvor de af to, paa Kant stillede Baade og noget Sejldug byggede sig et Vinteropholdssted, som skulde tjene dem til Ly imod den lange Polarnats strænge Kulde. Det er gribende at læse den Journal, hvori Kokken nedskrev Beretningen om deres sidste Lidelser og Kampe, og hvis Hovedindhold omtrent er følgende: Den 12te Januar blev Skipper Mattilas syg og maatte gaa til Sengs, ogsaa Kokken følte sig svag og daarlig i Benene; men de havde ingen Medikamenter, som kunde hjælpe noget; for at gjøre sig nogen Bevægelse trak Kokken hver Dag en lille Slæde, belæsset med nogle Stone, omkring Huset. Den 10de Februar skriver han, at de begge blive svagere og svagere og at det falder vanskeligt at faa lidt Ild i Kabyssen, da han ikke kan hugge Brænde, „vi fryse og sulte“. Den 15de Februar noteres: „Svær Kulde, én Gang lidt Ild i Kaminen og én Gang i Døgnnet lidt Mad“; den 16de: „Skipperen er meget daarlig, jeg næsten ligesaa.“ Den 18de: „I Dag har jeg ikke været ude; én Gang lidt Mad i Døgnnet; i Aften var jeg ikke i Stand til at hugge Brænde til i Morgen“ . . . og hermed slutter Journalen. Havde

disse to Mænd været til Stede iblandt de 17, vilde de have kunnet dele deres Overflod og til Gjengjæld have lært dem, hvorledes de skulde have levet under et Vinterophold.

Paa den østrigsk-ungarske Expedition, som i Aarene 1872—74 under Ledelse af *Julius Payer* med Skibet „Tegethoff“ afgik til Farvandene nord for Novaja Semlja og her førte til meget interessante geografiske Opdagelser, optraadte Skjorbugen forholdsvis mindre heftig, nemlig med 13 Tilfælde i første, og 3 alvorlige Tilfælde i anden Vinter. Et saa heldigt Resultat skyldtes den rigelige Provantering, men vistnok ogsaa det meget rigelige Jagt-udbytte, som ydede en stadig Forsyning med frisk Kjød. Der tabtes intet Menneskeliv ved Skjorbug.

Mindre heldig var i denne Henseende den sidste engelske Expedition med Skibene „Alert“ og „Discovery“ under Kaptajn *Nares*. Expeditionen var udmærket udrustet og blev udmærket ført, og man kunde med Rette vente sig store Resultater, særlig gennem Slædepartierne, som fra Udgangen af Robesonkanalen over Isen skulde afgaa mod Nordpolen. Og dog svarede Resultaterne ikke til Forventningerne; Rejsen over den ujævne Isflage viste sig meget vanskelig, men det, der snart standsede Slæderne og tvang dem til at vende, var Mandskabets Afkræftelse; Skjorbugen var udbrudt iblandt dem, og flere vare snart saa lidende, at de ved Hjælp af Slæderne maatte kjøres tilbage til Skibene. Det, der betingede dette heftige Udbrud af Sygdommen, var Manglen paa Citronsaft og andre Midler mod Skjorbug.

Saa haardt kan det straffe sig at undlade at bruge andres dyrekjøbte Erfaringer, og det var derfor fuldstændig i sin Orden, at der efter Expeditionens Hjemkomst fremsførtes stærke Klager over den slette Maade, hvorpaa man havde sørget for Mandskabets Helbredstilstand. I vore Dage hvor Oplysningen i saa mange Henseender er vidt fremskredet, skulde man ikke have ventet en saa stor Forsømmelse fra engelske Marineofficerers og Lægers Side. Imidlertid — det hele er en gavnlig Lære, og for Eftertiden vil vistnok ingen Expedition afgaa til Polaregnene, uden at den først og fremmest sørger for at væbne sig imod Polarexpeditionernes værste Fjende, Skjorbugen.

Mull, Staffa og Jona,

et Foredrag af Pastor **J. Plenge.**

(Hermed Tavle II.)

Hensigten med at rejse uden Lands er jo vel — naar ikke et bestemt videnskabeligt eller kunstnerisk Formaal

drager os — at se Egne med et fra det hjemlige forskjelligt Naturpræg og Folkeliv, med egne Øjne at se

Minderne om svundne Tiders højt udviklede Kunst eller selv at betræde Stederne for Fortidens mærkelige historiske Tildragelser o. s. fr. Det er derfor naturligt, at Nordboen i denne Henseende særlig tiltrækkes af Italien med dets skønne Vejrlag, yppige Natur, sprudlende Folkeliv og storartede Minder om Oldtidens mægtige Rørelser og kraftige Liv. Men for mangen Nordbo, dog især for os, som have hjemme paa de danske Sletter, der maaske ikke have Tid eller Raad til den vidtløftigere Rejse til Syden, vil det have noget særlig tiltrækkende at gjøre en lille Udflugt til det nærliggende Skotland, hvor vi baade i Naturen og Folkelivet og Oldtidsminderne ville finde meget, der vækker vor Opmærksomhed og syssel sætter vor Tanke. Jeg skal i nogle faa Træk søge at godtgjøre dette ved som Exempel at vælge en lille Del af Skotland, nemlig de tre Øer: *Mull, Staffa og Jona*, der ligge tæt ved Vestkysten af dette Land.

Adgangen til dem er om Sommeren meget let, i det der gaar Dampskib dertil fra en lille By paa Vestkysten, som hedder *Oban*. Navnet paa denne By findes ikke i nogen af vore Geografier, og det var ogsaa ukjendt for de fleste Skotter og Engelskmænd, indtil Opmærksomheden for 20—30 Aar siden hændtes paa de skotske Højlande, og da baade disse og de tilgrænsende Øer bleve Maalet for mange Turister. Om Vinteren skrumper Oban ind til intet; men i de tre Sommermaaneder er den et Mødested for Folk fra alle Verdens Kanter. Da oplukkes en Række storartede Hoteller, og de store Spisesale med deres af Plet og Sølv bugnende Borde summe af de talrige Gjæsters forskellige Sprog. Byens egne Mærkværdigheder ere snart set, og al Santale drejer sig om den forestaaende Søndflugt, og da først og fremmest om Vejret vil begunstige den eller maaske helt forstyrre den. Det er derfor ikke uden Grund, naar man om Morgenen tidlig jubler ved at se Solen skinne klart, og naar man hører, at det i Dag er stille; thi en Tur i hine Farvande under Regn og Storm er just ikke tilraadelig for de fleste. Det tager lidt Tid at faa to til tre hundrede Mennesker indskibede, men endelig ere alle lykkelig om Bord og en Mængde nede i Kahytten i Færd med deres Frokost. Det lønner sig dog bedre at blive oppe paa Dækket; thi vi sejle nu ind i Sundet ved **Mull**.

Dette kun nogle faa hundrede Alen brede Sund strækker sig i en Længde af 4—5 Mil imellem det klippefulde Argyleshire paa Skotlands Vestkyst og den ligesaa klippefulde Ø Mull. Her er en rivende Strøm og et uroligt Farvand som en naturlig Følge af, at Vandet presses ind fra det atlantiske Hav og da møder den stærke Strøm fra de dybe Fjorde, hvortil fremdeles i uroligt Vejr komme de pludselige Kastevinde fra de mangfoldige Indskærin-

ger i Landet. Hvor forskellige ere dog ikke alle Omgivelserne fra de hjemlige? Hvor forskelligt alt her fra det hyggelige fredelige Svenborgsund, hvor Vandet flyder saa stille imellem de skovklædte Kyster, hvor frodige Kornmarker og større og mindre Bøndergaarde fortælle om Jordbundens Frugtbarhed og Rigdom? Her derimod er alt Klippe og atter Klippe. Vel forlystes ogsaa Øjet her undertiden ved et Stykke Kyst, der er dækket med Underkov af Eg, Ask, Birk og Gran ligefra Vandfladen og op i de højere Egne; vel findes der ogsaa her paa Klippernes lavere Terrasser nu og da Marker med Havre og Sommerrug, medens de højere liggende Dele byde rigelig Næring for de tykkede, sorthovede, skotske Bjærgfaar, der synes at have Gedernes Færdighed i at kunne klatre op og ned ad Bjærgsiderne. Men Indtrykket i det hele, som man modtager, er dog, at man er i et vildt Klippeland. En Natur fuldt saa storartet som i Norge findes visse ikke her, vi se ikke her de vældige Granitfjælde, der rejse sig lodret op af Vandet uden Spor af Plantevæxt og ligesom truende med at knuse alt, der kommer i deres Nærhed, men det er dog stort og prægtig. Øen Mull er vel ogsaa rig paa Granit, men dog mere som Underlag end som fremtrædende Klippe. Denne Bjærgart findes især paa Øens sydvestlige Landtunge, der kaldes Ross of Mull, hvis røde Granit i sin Tid brugtes til Kirkebygninger og Monumenter paa det lige over for liggende Jona; paa Grund af sin smukke Farve, Haardhed og Modtagelighed for Politur bruges den endnu meget ved Byggeforetagender i London samt til Monumenter i hele Skotland. Mull, set som en Helhed, maa dog nærmest henregnes til den tertiære Formation og danner et Brudstykke af det hele, nu til Dels forsvundne miocæne Stykke Land, der strakte sig fra Ireland over til Hebriderne og derfra mulig helt op til Færøerne. For denne Gisning taler den store Lighed, som findes i Formationerne paa Mull og paa Færøerne. Øen har gjentagne Gange været underkastet Omvæltninger, der have fundet Sted, efter at Landdannelsen var sket og efter at en, om end kun tarvelig Flora havde udviklet sig. Spor af disse Omvæltninger findes overalt paa Øen i de forskellige blandede Lag af Granit, Gnejs, Sandsten, Ler, vulkansk Aske og Dynd, hvilket alt er gjennemskaaret af eller dækket med vældige Basaltlag. Man kan ret se disse Omvæltninger i en 130 Fod høj Bjærgskrænt ved Ardtun paa Øens sydvestlige Hjørne, hvor Lagene ligge i følgende Orden regnet fra oven:

- 40 Fod Basalt.
- 2 — Dyndlag med Blade.
- 20 — vulkansk Aske.
- 2 1/2 — Dyndlag med Blade af tokimbladede Planter.

- 7 — vulkansk Aske.
 1 1/4 — Dyndlag med Blade.
 Basalt i ukjendt Dybde.

I de tynde Jordlag er der fundet Spor af Platan, Brægner, Padderokker, Ulvefod o. s. v. Mulls Bjerge udmærke sig ikke ved fremragende Kegler af nøgen Klippe eller ved sønderrevne spidse Toppe, men danne snarere bølgeformede, til Dels græsklædte Højder, der dog paa enkelte Steder kunne naa op til 2-3000 Fod. Det højeste Punkt er Ben More, 3000 Fod højt.

Pludselig afbrydes ofte den langs med Strandbredden følgende Klippevæg af et flere Mile dybt Indsnit, hvorigjennem der aabnes Øjet Udsigt til fjærne, mørke, af Taage omgivne Klippemasser, som taarne sig op over hverandre; paa adskillige Steder vælter en skummende Vandmasse sig ud over Skrænterne og forvandles da til en Støvsy, inden den naar Jorden eller Havet. Hist og her ses en enkelt tarvelig Hytte og en sjælden Gang en lille Kirke; men ret ofte møder Øjet paa de højeste, mest utilgængelige Bjergtoppe gamle Levninger af et Taarn, et Slot eller en Forskansning og hertil knytter sig da tit et eller andet gammelt Sagn f. Ex. om en mægtig Riddersmand eller en blodig Fægtning eller en forskudt Hustru, der af den troløse Husbond er bleven sat ud paa en enlig Holm og lignende. Slige Sagn gjøre vel ikke stort Indtryk paa os, men vi have Hovedet lidt højere, hver Gang en forfalden Stensætning omtales som et gammelt, dansk Bolværk fra hine Tider, da vore Forfædre spillede Herrer i England og Skotland, og da særlig Danskerne havde Herredømmet over det halve England, og vore Brødre fra Norge herskede over den hele Øgruppe nord og vest for Skotland, og da deres stærke Jærnhaand føltes langt om i Landet.

Det er umuligt for nogen, der elsker sit nordiske Fædreland, at færdes paa det stormfulde Hav og mellem de vildtudseende Klippeøer langs Skotlands Vestkyst uden i Tankerne at gaa tilbage til de Dage, da vore danske og norske Forfædre færdedes som hjemme i disse fjærne Egne. I det 9de og 10de Aarhundrede, da særlig de danske havde Overmagten i hele det østlige England og derfra trængte op i det sydlige skotske Laaland, gik især vore norske Forfædre, dels som enkelte Vikinger med nogle faa Skibe, og dels i samlede Flaader over Vesterhavet og satte sig fast ikke alene paa Orken- og Shetlandsøerne, men paa alle de vestlige Øer, saasom Lewis, Sky, Mull, Staffa og lige ned til Øen Man i det irske Hav. De viste sig pludselig og uventet i de dybe Fjorde eller ved de fremspringende Næs, rede til en Kamp paa Liv og Død med de krigsvante, tapre Gæler, der dog i Længden maatte vige for de endnu mere krigsvante Nordboer.

Disse lode det ikke blive ved et flygtigt Besøg, men toge Øerne i fuldstændig Eje og indførte deres Sprog, deres Religion, deres Statsforfatning og Retsforvaltning, og fra de nævnte faste, uanгриbelige Punkter gjorde de fremdeles Indhug paa de lige over for liggende Kyster af Fastlandet, der dog næppe kom i deres varige Eje. Paa alle de vestlige Øer er der talrige Minder om vore Forfædres Herredømme, der varede i flere Aarhundreder. Det nordiske Sprog er vel atter fortrængt af det gælliske, men mangfoldige Navne paa Søer, Vige, Næs, Byer o. s. v. vidne tydelig nok om deres nordiske Oprindelse. Den skandinaviske Legemsbygning er vel ogsaa trængt tilbage i Løbet af de sidste 4-5 Aarhundreder, men den er dog endnu kjendelig et enkelt Sted paa Lewis, hvis rankere, mere velvoxne, lyshaarede Befolkning endnu stadig har bevaret sit Ry for at være de modigste og dristigste Søfolk. Enhver gammel Stensætning faar Navn af at være dansk, og hos Befolkningen lever der endnu utallige Sagn om de danske, som var den fælles Betegnelse for alle indtrængende Skandinaver, mest naturligvis om deres Højde og Styrke og Tapperhed, men ogsaa om deres vilde Grusomhed og raa Udskejelser. Der er vist megen Sandhed i de ofte gruopvækkende Sagn om hine Tiders danske Mænd, men det er ligesaa vist, at der især paa Øen Man med dens Runestene og andre Mindesmærker findes Spor af, at de indtrængende Barbarer stode paa et højere Dannelsesstrin end den tidligere Befolkning, om ogsaa Kristendommen tidligere havde fæstet Bo paa disse Øer end i det høje Nord.

Fra Midten af det 13de Aarhundrede ophørte det norske Herredømme paa de vestlige Øer, efter at Kong Hakons store Flaade paa 200 Skibe, der havde ligget samlet ved den lille Ø Kerrera mellem Oban og Mull, var bleven splittet af Storm og ødelagt af Skotterne; dog regeredes baade Mull og de andre Øer endnu i lange Tider af uafhængige, halvskandinaviske Fyrster, indtil de omsider helt gløde ud af vore Hænder.

Hvor tiltrækkende nu end Mulls klipperige Kyster ere for den danske Slettebo, og hvor tiltalende end denne Øs gamle historiske Minder ere for hans Fantasi, begynder dog snart det lange Sund mellem Øen og Fastlandet at blive ham for snævert, og han længes efter det aabne Hav. Naar efter en Times Tids Sejlads Mulls største By Tobermoray er passeret, vider Sundet sig ud og kort efter breder det store atlantiske Hav sig i sin Vælde. Efter et Par Miles Sejlads paa det aabne Hav komme vi da til **Staffa**.

Der er visselig mange andre Besaltdannelser i Ev-

ropa, baade Basaltsøjler og Basalthuler, men dog ingen, der overgaar Staffa i Storartethed. I en større Afstand gjør den lille Ø, der ikke er mere end $1\frac{1}{2}$ Fjerdingsvej i Omkreds og kun lidet højere end Rundetaarn, ikke noget meget storartet Indtryk, men jo nærmere man kommer den, des mere forbavses man over dens Skjønhed. Den danner vel kun en enkelt Del af den hele Række Basaltdannelser, der strækker sig fra Ireland gennem Havet mod Nord til de skotske Øer, men udmærker sig dog fremfor de andre omkring den liggende isolerede Klipper ved sine Søjlens Højde og Rankhed. Den hele Ø er, saa at sige, et Kaos af mere eller mindre udformede Basaltblokke, der skyldes et i fjærne Tider stedfundet vulkansk Udbrud deres Oprindelse. Medens paa mange andre Steder Basalten findes over eller under Lag af sekundær eller tertiær Oprindelse, saa at deres Alder derefter nogenlunde kan bestemmes, synes den her at spotte al Beregning og snarere at hvile paa en undersøisk Granitfod, der giver den Styrke til at kunne modstaa Havets mægtige Bølger uden at forvitres.

Basalten er her som alle Vegne en graabrun eller sortegraa, haard, tæt, jærnagtig Masse med en gennemgaaende Tendens til at danne prismatiske Søjler, for største Delen med 5 eller 6, dog ogsaa med 3 og 4 Sider. Snart danner Basalten lange, fortløbende Søjlegallerier, der hvile paa et solidt Fodstykke og bære en uhyre massiv Hvælving, snart danner den et vandret Gulv af mere eller mindre lige Søjler. Snart er det hele som en forvirret Masse af prismatiske Stumper, kastede om i den mest forvirrede Uorden, snart danne de afskaarne Søjler et jævnt opadstigende Fortov rundt om Klippernes Fod, mange Steder prydet med maleriske Festoner af Tang, som Bølgerne efterlade, for snart igjen at borttage dem.

Flere Huler ere ved Brændingens Magt skaarne dybt ind i Klippemassen med Aabning ud til Havet, hvis Bølger danne deres Gulv. Ingen af dem overgaar dog i Skjønhed og Storartethed *Fingalshulen* paa Øens sydlige Side, hvor i det hele taget Basalten antager de mest storartede Former. Det er kun ≈ 100 Aar siden, at denne Hule første Gang undersøgtes og bragtes paa offentlig Omtale, af Sir Joseph Banks; men den har siden den Tid, dog især i de sidste 30—40 Aar været Maalet for al Verdens Turister, og den fortjener det ogsaa. Der er et Landingssted paa Øens østlige Side, hvorfra man til Fods kan naa den ved at hoppe fra den ene til den anden af de skraat paa hinanden liggende afstumpede Basaltblokke, der danne Strandbredden langs Klippens Fod, men naar Søen er stille, er det mest imponerende at nærme sig Hulen i en Baad; man faar da først det rette Indtryk af

de umaadelige Forhold og kan da først anstille den rette Sammenligning med, hvad man ellers maatte have set af Verdens store Domkirker. Thi som en mægtig Domkirke med en storartet gotisk Portal, med en uendelig Søjlerække, med en i Taage skjult Korafslutning og en massiv Hvælving, der dog hviler let og sikkert paa de talrige ligesaa massive Søjler, fremstiller Fingalshulen sig for den forbavtede Tilskuer. Naar den højtidelige Følelse, en Domkirke frembringer paa den indtrædende, mere afhænger dens storartede Forhold, end af dens mangen Gang minutiøse Udførelse i Maling og Forgylning, naar derfor Ribe Domkirke med sine mægtige Granitpiller eller St. Paolo fuori le mure med sine vældige Søjlerækker ligesom fylde den indtrædende med ubevidst Ærefrygt uden at drage hans Opmærksomhed bort ved smaalig Farvepragt, saa er dette dog endnu mere Tilfældet med Fingalshulen, hvis dristige Former og storartede Dimensioner stille hvert Menneskeværk i Skygge.

Hulens Dimensioner ere store; dens indvendige Længde fra Buen til Baggrunden er netop lig den indvendige Længde af Vor Frue Kirke, nemlig 228 Fod, hvorimod Bredden er noget mindre, nemlig kun 42 Fod paa det bredeste. Buens Højde er 117 Fod eller nogle Fod mere end Rundetaarns, men aftager gradvis indad til 66 Fod; Vandets Dybde er 25 Fod. Begge Sider dannes af Rækker af mørke Basaltsøjler, der skilles fra hinanden ved en indtrængt lysere Kalkmasse. Mange af disse Søjler naa en Højde af 36 Fod; de hvile paa et kæmpestort Fundament af overskaarne Søjler og bære et lysere Loft af samme Mineral. Der er især paa en stille, solklar Dag noget forunderlig feagtigt ved denne Hule. Naar Solen kaster sine Straaler ind igjennem Aabningen paa det dybe, spejklare og krusede Vand, er det ligesom om den hele Hule, der afspejler sig i det klare Vand, straalende af Diamanter og Ædelstene. Dækker derimod en forbifarende Sky den klare Sol, frembringes netop den samme Lysvirkning som i en gotisk Domkirke, naar Solen paa en bygefuld Dag snart viser den hele Bygning i sit klareste Lys, snart skjuler Loftet og de fjærnere Dele i et taaget Halvmørke. Alt stemmer Sjælen til stille, højtidelig Ro og da ikke mindst den for Fingalshulen ejendommelige Gjenlyd af Vandets Skvulpen mod Klippen, der er hørilig selv paa den stilleste Dag. Hvor helt anderledes maa det være paa Dage, hvor Havet med rædselsfuld Brølen vælter sig ind igjennem Aabningen og bringer hele Øen til at ryste ligesom af den mægtigste Kanontorden. Intet Under, at den ensomme Hyrder græsser sine Faar paa Overfladen af Øen, paa saadanne Dage bæver ved Tanken om at se Fingals mægtige Aand rejse sig igjen for at tage Øen i Eje, og hellere

tog Flugten til det sikre Fastland, om det kun var muligt i saadant Vejr at komme derover.

Langs den ene Side af Hulens er der Plads nok til, at man ved at holde godt fast paa det udspraendte Reb kan gaa paa den slibrige Basalt og naa helt hen til Hulens Baggrund, hvor man fra et lidt højere Galleri kan overskue den i sin Helhed og særlig beundre Lysets effektfulde Virkninger paa de mørke Flader og det blinkende Gulv. Man kan paa samme Maade ogsaa i godt Vejr gaa et Stykke langs med Ydersiden til Havet, i det man hopper fra den ene Søjlestump til den anden og paa denne Maade naa til et Sted, hvor der er Opgang til Øens Overflade. Først klavrer man op ad de utallige Smaasøjler, der alle skifte baade i Højde og Tværmaal, men danne en, om end højst uregelmæssig Trappe. Hvor denne ophører, er Kunsten kommen Naturen til Hjælp, i det en smal Trappe med dobbelt Rækværk er fastgjort til Klippens næsten lodrette Sider. Der hører lidt Mod og stærke Ben til, men det lykkes dog til sidst at naa op, og man fortryder ikke den lille Anstrængelse, naar man fra den 150 Fod høje Bjærgslette i Ro og Mag kan tage det stolte Atlanterhav i Øjesyn, kun ængstet lidt ved Tanken om, hvorledes man atter kommer vel ned ad den lodrette Trappe, der ikke er uden Fare, og især for Kvindekjønnene, hvad enten Klæderne ere for vide eller for snævre.

Fra det af Naturen saa herlig udrustede Staffa gaar nu Rejsen til den, særlig i den kristelige Kirkes Historie saa navnkundige Ø **Jona** (udtales „ejóna“).

Jona er et keltisk Ord, der betyder „den velsignede Ø“; den kaldes ogsaa Ikolmkill o: I-Hy-Ii-cholum chill eller Columbas Celles Ø. Den er skilt fra Mull ved det en Fjerdingvej brede Jona Sund og er kun 3 Fjerdingvej lang og 1½ Fjerdingvej bred. Dens Omsfang er omtrent 1500 Tdr. Land eller næsten ¼ Kvadratmil, hvoraf en Tredjedel er Pløjeland, og Resten til Dels med Græs dækket Klippeland. Det højeste Punkt Duni er 330 Fod. Øen hviler paa Granit, dækket med et Lag af Kvarts, Skifer og Marmor.

Det er underligt at tænke sig, at denne lille, i sig selv saa ubetydelige Ø i en Afkrog af Verden skulde opnaa en saadan Navnkundighed og blive et Midtpunkt for Kristendommens Udbredelse, ikke alene i Skotland og paa de tilgrænsende Øer, men i det hele skandinaviske Norden. Medens hele Evropa efter Romerrigets Fald sukkede under frygtelige Omvæltninger, medens vilde Horder og Barbarer trængte sig ind overalt for at ødelægge den romerske Civilisations Spor og Kristendommens Lys skjul-

tes af Vantroens og Overtroens Mørke, tændtes der paa denne lille Ø et Lys, der i et helt Aartusende kastede sit Skin ud over det hele Evropa. I det sjette Aarhundrede landede Columba her med sine 12 Disciple, og fra den Tid lige til Reformationen i det 16de Aarhundrede blev Jona ligesom et Brændpunkt for kristelig Oplysning og et Valfartssted for syge og ulykkelige. Herhen drog ligesom senere til det hellige Land Fyrster og Betlere, Krigere og lærde, syge og sunde, unge og gamle for at faa Absolution for deres Synder eller Hjælp for deres legemlige Sygdomme. Jona selv vrimlede af Pilgrimme, og fra den lille Ø bredte Lyset og Livet sig til de andre Øer og til Fastlandet; over 30 kristelige Kirker grundlagdes paa Øen og mere end 20 paa Fastlandet, medens askotiske Munke (Culdeer) overalt byggede sig enlige Celler og smaa Kapeller, hvoraf endnu findes talrige Spor, der vel ogsaa til Dels vidne om vore Forfædres Vildhed og Raahed. Men netop ved de raa Vikinger bragtes det kristelige Sædekorn op til det fjærne Norden, til Færøerne, Island og Norge.

Columba var født i Irland 521 og opdragen i den store Skole i Clonard, hvor der undertiden fandtes 3000 Disciple. Han afkopierede her hemmelig sin Lærers haandskrevne Exemplar af Davids Psalmer, hvilket gav Anledning til Strid og Adspjættelse og bevirkede, at han med 12 Kammerater i en Baad af Huder forlod Irland for at finde et nyt Sted at grunde en kristelig Mission. Columba var den Gang 42 Aar, en from og lærd Mand, der af Naturen var udrustet med en skøn og mandig Skikkelse, og en mægtig, men tillige blød og indtagende Røst. Han hvilede ikke, før Irland var helt ude af Sigte og slog sig derfor ned paa det lille Jona, hvor han strax gav sig i Færd med at bygge en Kirke af Bjælker med Vægge af Ris og Græs, som det var Skik i Irland. Han havde en trofast Støtte i sine 12 Hjælpere, hvis Navne ville leve i hine Egne til evig Tid, da talrige Floder, Søer, Bjærgene ere opkaldte efter dem. Columba var i Slægt med en skotsk Konge, der lod sig krone af ham paa Jona. Den røde Sandstensblok, hvorpaa han sad ved denne Lejlighed, førtes 1296 af Edvard den første til England og findes endnu i Westminster Abbedi som Fodstykke til den nuværende Kroningsstol. Han tilbragte især sin Tid med at afskrive den hellige Skrift og efterlod sig ved sin Død ikke mindre end 300 haandskrevne Bind. Dog fandt han ogsaa Tid til med ligesindede Brødre at gjæste de omliggende Øer og det skotske Fastland for der at danne talrige Menigheder. Den af ham stiftede Munkeorden, der levede i det strængeste Cølibat paa Jona og ikke tillod nogen Kvinde at lande dér, bevarede i to Aarhundreder sin Overvægt over

alle skotske Munkcordener. Det niende Aarhundrede blev skæbnesvangert for Øen og dens Beboere, der flere Gange bleve Maalet for Nordmændenes vilde Hærgen, ved hvilken Lejlighed det for sin Tid store Bibliothek gik op i Luer. Enkelte svage Levninger af Columbas Sekt holdt sig i nogle Aarhundreder paa Øen, indtil ved det 12te Aarhundrede Romerkirken grundlagde et Munkkloster af Benediktinernes Orden, hvilket holdt sig til Reformationens Tid. Da var det forbi med Jonas Herlighed, i det dens stolte Mindesmærker bleve givne til Pris for raa Vold. Mere end 60 af Øens 360 store udhuggede Stenkors bleve paa Synodens Befaling kastede i Vandet, og mangfoldige andre dels omstyrtede, dels bortslæbte til andre Egne. De stolte Bygninger overlodes til deres egen Skæbne eller forstyrredes. Det er derfor snarere at undres over, at der endnu findes saa talrige Minder om, i hvilken Anseelse Øen stod i i sin Velmagts Dage, da den bl. a. ogsaa var Gravplads for skotske og irske, franske og norske Konger. Jeg skal kortelig omtale et Par Exempler paa disse mærkelige Fortidsminder.

Der er Levninger af 3 Bygninger, der alle have været indviede til hellig Brug, nemlig: St. Orans Kapel, Nonneklostrets Kirke og Katedralkirken. Kapellet er den ældste Bygning; det er opkaldt efter Columbas Discipel Oran, der er begravet her. Det er opført af røde Granitblokke og har haft et hvælvet Loft. Sagnet, der fortæller om, hvorledes denne Discipel lod sig levende begrave for at gjøre en Ende paa Djævlens gjentagne Nedbrydning af den opbyggede Helligdom, vil henlægge Opførelsen af dette Kapel til det 6te Aarhundrede; Buen over Indgangsdøren og den hele normanniske Arkitektur synes dog at tyde paa en senere Periode. — Nonneklostret skriver sig fra det 12te Aarhundrede, da Romerkirken havde faaet fast Fod paa Jona. Kirken var bygget i Rundbuestil med hvælvet Loft, hvoraf der endnu er et Spor levnet, skjønt Taget er styrtet sammen. Nonnerne hørte til St. Augustins Orden og havde betydelige Ejendomme paa Mull, hvor der endnu findes Marker med Navnet: „Nonnernes Land“; de fik Lov at leve sammen til langt efter Reformationen. Den mest storartede Ruin paa Jona er dog den til Jomfru Maria indviede Korskirke med det massive firkaantede Taarn over Transepten. Det er vel ikke den af Columba opbyggede Mariekirke, der tilligemed de til den hørende Klosterbygninger, bestaaende af en Cellebygning, et Refektorium og et Hospitium vare byggede af Egetømmer, til Dels udfyldt med Ris. Vore nordiske Forfædre brændte 802 samtlige disse Bygninger ned til Grunden og skaanede ikke en Gang Columbas egen lille, afsondrede Celle, paa hvis haarde Gulv den strænge Munk havde hvilet med en Sten til

Hovedpude, uagtet endog Vikingerne havde en vis overtroisk Respekt for hans Navn. En Snos Aar efter bleve Kirken og Klosteret atter opbyggede og denne Gang af Sten, men de bleve atter totalt ødelagte og afbrændte Juleaften 806 af de indtrængende Vikinger. Det synes dog, som om Levningerne af Columbas hellige Legeme og de til ham hørende Relikvier undgik deres Opmærksomhed, da man for at undgaa sligt havde dækket den lille Celle, hvor de opbevaredes, med Sten og Grus. Det maa være denne Celle eller Kapel, som Magnus Barfod ved sit Komme til Jona 1098 lod aabne, men atter lukke, for at ingen mere skulde betræde den. Sporene af denne Celle paa vises endnu paa den nordvestlige Side af den nuværende Kirkeruin, der kun danner en Del af den Samling af Bygninger, der opførtes af Benediktinermunkene i det 12te Aarhundrede. Der er Levninger baade af Refektoriet og Kapittelhuset, baade af Væggene og af de med store Stenfliser belagte Gulve, men mærkeligst og bedst vedligeholdt er dog Kirken. Det har været en særdeles massiv Bygning, opført af store Granitkvadre fra det nærliggende Mull og tækket med en haard Skifer. Taget er des værre faldet ned og har i sit Fald knust Hvelvingerne. Den er 160 Fod lang og bygget i gotisk Stil; de spidse Vinduer og da især det største i Koret ere af stor Skjønhed i det hele og i de enkelte Detailler. Særdeles massivt er Taarnet, der har en Højde af 70 Fod; et af dets 4 Vinduer synes at tyde paa en langt ældre Tid, et andet er et vidunderligt smukt rundt Karnapvindue, hvori Mønstret dannes af sfæriske Triangler, kunstig indpassede i hinanden for at give Lyset Adgang, men hindre Regnens Indtrængen. Taarnet hviler paa 4 Buer af nogle og tyve Fods Vidde, som ere smykkede med mangfoldige Prydelser af Snirkler og Dyr, men ogsaa med i Stenen indhuggede Basreliefer. Vi gjenfinde dér mange, ogsaa her hjemme bekendte Fremstillinger af Adam og Eva i Edens Have, af Korsfæstelsen, af Djævelen, som nedtræder Vægtskaalen o. a. l. Mere ejendommeligt er derimod et Basrelief, fremstillende Slagtingen af en Oxe, i det én Mand holder den ved Hovedet, en anden ved Halen, medens Præsten læser Bønner over den. Denne forunderlige Sammenblanding af hedensk og kristelig Symbolik har dog sin Forklaring i, at Kirken for at jævne Overgangen til den kristelige Kultus autoriserede saadanne blodige Ofringer og de dermed forbundne Maaltider, kun at det skete for derved at fejre en eller anden Helgendag og til Guds Ære. Alteret var af hvidt Marmor og var endnu temmelig helt i Slutningen af det 17de Aarhundrede. Der findes endnu en Levning af det i Koret, men Størstedelen er efterhaanden forsvunden ved at afbrydes i Stumper og Stykker for at gjemmes

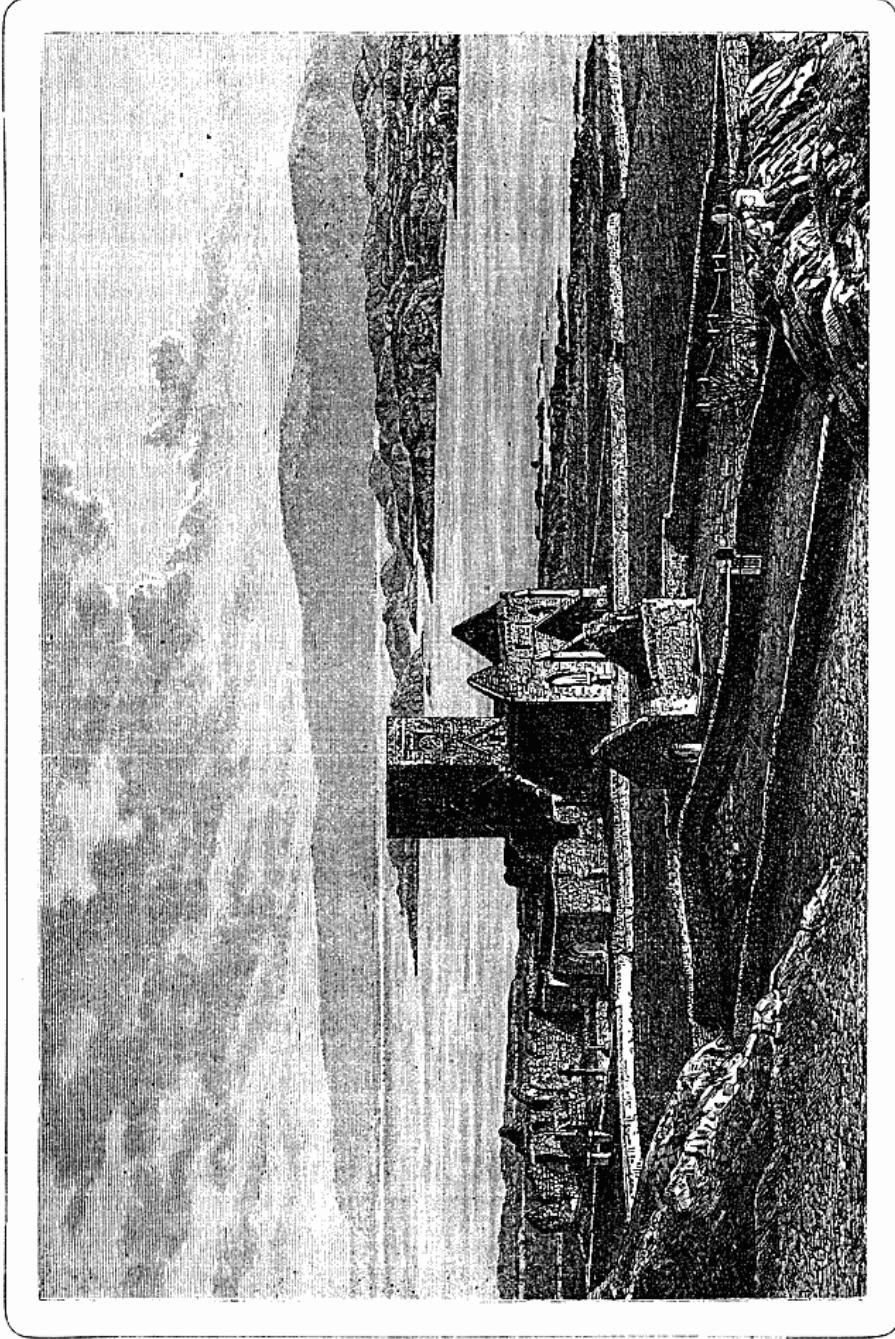
som Relikvier eller dog som Minder om den interessante Ruin. Det synes næsten, som om man i Tidernes Løb tillagde enhver Sten paa den lille „velsignede Ø“ en særlig hellig Betydning. Saaledes bleve Stenene af de i sin Tid af Munkene langs Stranden til Bod oprejste Sten høje overalt paa Hebriderne regnede for de kraftigste Amuletter til at afværge Forhexelse; for at sikre sig Held og Lykke maatte Brudgommen ved Vielsen lægge en saadan Sten paa sin blottede Fod. Endnu den Dag idag slibes og poleres Stykker af Granit, Porfyr, Serpentin o. s. v., der findes i disse Sten høje og sælges som Amuletter til de besjægnede. — Ikke langt fra Kirken fandtes de saa kaldte „sorte Stene“, paa hvilke Øernes Fyrster knælende maatte sværge at bevare deres Vasallers Rettigheder ubeskaarne.

En særlig Interesse faar denne Ruin ligesom de andre paa Jona ved de mangfoldige Minde- og Gravstene, der findes i dem, og dog danne disse kun en lille forsvindende Del af den tallose Mængde af saadanne Minder, der findes ude paa den aabne Mark. Jona er i sin Helhed at regne som en umaadelig Kirkegaard, hvor ikke alene de derboende talrige Abbeder og Prælater, Munke og Nonner stededes til Hvile, men hvor Konger og Fyrster, Riddere og Biskopper, Præster og Pilgrimme længtes efter at jordes, som var der sikker Fred at finde i Columbas indviede Jord. Endnu i det 16de Aarhundrede fandtes tre Ligkapeller for kongelige Personer, et med Overskrift: „De skotske Kongers Grav“, et andet kaldet: „De danske Kongers Grav“, et tredje: „De norske Kongers Grav“. I disse vare jordede 48 skotske, 4 danske og 6 norske o: hebridisk-norske Konger. Man har flere detaljerede Beskrivelser over, hvorledes Abbeden med alle Munke modtog Ligene ved Landingsstedet, bragte dem i højtidelig Procession til Kirken, holdt Vigilier i otte Dage og Nætter og endelig bisatte dem i Kapellerne. — Disse ere des værre ikke mere til at eftervise, men der findes en utallig Mangfoldighed af oprejststaaende eller liggende Mindestene af Granit, Sandsten eller sort Marmor, mange af dem udarbejdede med en forbausende Kunstfærdighed og i de skønneste Mønstre.

Man gjenfinder her mange bekjendte fra vore egne eller andre Landes Kirker og Kirkegaarde, særlig en Mængde flade Ligstene, mere eller mindre kunstig udhuggede: der er Riddere i deres fulde Rustning med det korshæftede Sværd og ofte med en Afbildning af et Skib i Form af vore Vikingskibe, undertiden med en ved Siden af dem staaende stærkt beslaaet Penge-Kiste, der vel sagtens betegner, at de af deres Rigdom have begavet Kirken. Der er en Mængde Prælater med Krumstaven, Abbeder og Præster med Biblen og Kalken, Munke og

Nonner i deres hellige Skrud, fuldstændig som vi finde det hos os fra den romersk-katolske Tid. Der ses ogsaa paa mange af disse Stene de samme Symboler, som andre Steder vidne om den romerske Indflydelse, saaledes f. Ex. Afbildninger af Løver, Enhjørninger og Elefanter, af Fiske og Fugle, foruden de mere allegoriske Symboler af Uldsaxe, Halvmaaner, brillelignende Slyngninger med Sceptre o. s. v., men fremfor alt den saa ofte gjentagne Afbildning af den dobbelte Kam og det runde Spejl. Saaledes er f. Ex. Priorinden Anna afbildet paa sin Gravsten med Hovedet støttet paa en Pude af to Engle og med sin Kam og sit Spejl. Man skulde have troet, at det maatte have været en, selv i al sin Klosterlighed meget forfængelig Dame, naar man ikke betænkte, at Kammen lige fra umindelig Tid synes at have været et overordentlig højt anset Redskab, der findes i Virkeligheden eller afbildet endog i de babyloniske, ægyptiske og etruskiske Grave, og lige til den seneste Middelalder spillede en fremtrædende Rolle paa Gravminder. Hvor hellig og anset den var kan ses af, at Pave Bonifacius Aar 625 sendte Dronningen af Northumberland som Gave en Kam og et Spejl.

Større Interesse end disse Ligstene med deres for alle Lande fælles Præg have dog de talrige til Dels endnu oprejststaaende Mindestene ofte af en Højde af 8—10 Fod og i Reglen udhuggede med en overordentlig Dygtighed og Smag i en, fra det sælvnlige noget afvigende Form. Det er især den ejendommelige irske Udvikling, der her gjør sig gjældende og ved de særegne begunstigende Omstændigheder har naaet sin Fuldkommenhed. Det er vel den oprindelige romerske Kultur fra det andet og tredje Aarhundrede, men med et for Ireland ejendommeligt Præg, der udviklede sig især i de store Lærestalter og Skoler paa kristeligt Grundlag, der blomstrede her i det 5te Aarhundrede, og hvorfra netop Columba og hans Disciple vare udgaaene. Man sysselsatte sig i disse Skoler næsten udelukkende med at afskrive den hellige Skrift eller andre hellige Bøger, og man ansaa Gjenstanden for værdig nok til at anvende den mest anstrængte Flid paa den minutigste Udførelse af hvert enkelt Bogstav, ja! til at udsmykke Texten med de pynteligste Initialer og andre Prydelser, der tit optage Hovedpladsen paa de store Kvartsider. Det for Ireland ejendommelige Mønster var en Uendelighed af i hinanden løbende Snirkler og snoede Linjer, især Spiraler, der forgrenede sig i hinanden paa den mest udviklede Maade, saa at det er umuligt at følge nogen Linje fra dens Begyndelse til dens Ende. De enkelte aabne Mellemrum udfyldtes derpaa med diagonale Baandmønstre med det størst mulige Antal af Kvadrater eller Rosetter paa det

Ruiner af Katedralkirken paa Lona med St. Graus Kapel i Forgrunden.

mindst mulige Rum, altsammen koloreret paa den smagfuldste Maade. Den irske Skole kjender ikke Prydelser af Blade, Løvværk, Blomster, Agern o. a. d., men bruger tit groteske Fantasi-dyr, hvis spidse Tunger eller lange Haler danne Begyndelsen af de vidunderlig forgrenede Linjer.

Det er naturligt, at denne særegne irske Smag overførtes til Jona af Columba og vedligeholdtes dér af hans Disciple, der førte et strengt afholdende Munkeliv og især sysælsatte sig med Afskrivning og Dekorrning af Haandskrifter. Der kan vel næppe nu paavises Mindestene fra den Tid, men fra det 8de og 9de Aarhundrede findes der flere Mindestene med Korset indridset paa Stenen og alle fire Ender udførte i Smirkler og Snoninger. De i det 12te Aarhundrede indvandrende Benediktinere fulgte det givne Spor, og fra deres Tid skrive sig de højst smagfuldt og kunstfærdigt udhuggede Mindestene, hvorpaa Jona er saa rig. Man kan paa mange af disse finde Mønstre aldeles tilsvarende til dem, der findes i Manuskripter fra hin Tid, og det er heller ikke underligt, da Benediktinerne i Følge deres Regel ikke alene gave sig af med deres klosterlige Gjærning, hvortil Afskrivning af Haandskrifter hørte, men ogsaa lærte og udførte forskjellige Haandværk, som Smedning, Tømring, Stenhuggeri. Uden Tvivl ere derfor de fleste af Jonas Mindestene udførte i selve Klostret af Munkene, hvoraf det da igjen ligefrem fulgte, at Stenene over Klostrets Prierer udmærke sig fremfor alle andre ved deres rige og overdaadige Dekoration. Alene den i fire Felter delte 9 Fod høje Mindesten over fire Prierer maa have krævet flere Mænds Arbejde i mange Aar. — Mest fremtrædende ere dog de faa Levninger af mangfoldige storartede Kors eller kristelige Mindestene, hvoraf Øen i sin Tid vrimlede.

Saaledes findes i St. Orans Kapel Levningerne af Mackinnons Kors, paa hvis ene Side findes en velbevaret Afbildning af et Skib, netop af den Form, som vi kjende fra Afbildninger af vore nordiske Forfædres Skibe paa deres Tog til England i det niende og tiende Aarhundrede. — St. Martinskorset foran Katedralen er fuldstændig bevaret; det er 14 Fod højt, udhugget af én Basaltblok og hvilende paa en tre Fod høj Granitfod. Det er prydet med mange mystiske Figurer og Slyngninger. Fra en noget senere Periode end dette er Macleans Kors mellem Nonneklostret og Katedralen. Det er en 11 Fod høj Monolith af en Slags haard Glimmerskifer, der har trodset Aarhundreders Vind og Vejr og Menneskenes Raahed; selv de allerfineste Slyngninger fremtræde endnu i deres hele Renhed og Skarphed. Sagnet siger, at den døende Columba paa sin sidste Vandring hvilede ved Foden af den Høj, hvorpaa Korset senere oprejstes, for endnu en Gang at kaste et vemodigt Blik ud over Jona og de tilliggende Øer.

Med en lignende vemodig Følelse forlader enhver rejssende den lille, minderige Ø, dog ingen maaske mere end den danske, der besøger den. Saa mange Minder om hans Fædrelands svundne Storhed og Vælde ere vaagnede i ham, men dog ogsaa Følelsen af, at selv den paa Verdenshavet ubetydeligste Prik kan — uagtet sin Afmagt i det politiske Raad og paa Valpladsen — hævde sin Værdighed og Anseelse paa Aandens Omraade, naar Kristendommens høje Kultur og Videnskab og Kunst holdes i Ære. Maatte denne Følelse være bleven levende i os alle ved at have færdes i Tanken paa Tumlepladsen for vore Forfædres mægtige Bedrifter, da havde denne lille Skildring naaet sin Hensigt.

Mindre Meddelelser.

Danske Opmaalingsarbejder 1878. Efter Opfordring er der godhedsfuldt meddelt Tidsskriftet følgende officielle Oplysninger:

Generalstabens topografiske Afdeling har fortsat Placeringsarbejderne i det nordøstlige Jylland og udført et Præcisionsnivellement fra Hobro til Aalborg. Detailopmaalinger ere foretagne i Egnen omkring Viborg og Randers med en Styrke af 8 Officerer og 41 Underofficerer. Af Generalstabens kobberstukne Kaart og Atlasblade ere Herning, Husby, Nørre Felling, Ringkjøbing og Ørre i 1:40,000, samt Generalkaartet over Fyen i 1:160,000 udgivne i Handelen. Desuden er der udkommet: Fotolitografier af 21 jyske Maaleborde; 1 Plan over Lejren ved Eremitagen; de to nordligste Blade af Kjøbenhavns Omegn i Maalestokken 1:20,000, samt Blad 1 af Generalkaartet over Jylland i 1:160,000. I Løbet af 1879 venter man at faa de manglende fotolitografiske

Kaart af den sydlige Del af Jylland i 1:20,000 mod Øst indtil i Højde med Linjen Viborg-Randers, mod Vest indtil i Højde med Linjen Viborg-Holstebro færdige.

Svopmaalingen har opmaalt Løbene omkring Kjøbenhavn samt Flinterenden, for saa vidt dette Løb hører til dansk Side.

Undersøiske Vulkaner og Flodbølger ved Avstralørerne. I de sidste Aar har der vist sig en stærk vulkansk Virksomhed ved flere af Avstralørerne, og vi meddele derfor et Uddrag af Iagttagelserne derover, i det vi tillige bede Læserne mindes, at der i Februar 1877 er opkommet et nyt undersøisk Krater ved Havaji mellem *Sandwichsøerne* (se nærv. Tidsskr., 1ste Bind, 1877, S. 137).

Den 1ste Decbr. 1877 iagttog saaledes Kapt. Helander ved *Ny-Zeeland* et undersøisk vulkansk Udbrud; Havet skummede stærkt og sendte en svær Sø ind imod Skibet. —